

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —
ΔΙΔΑΣΚΩΝ

ΓΙΩΡΓΟΣ Η. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΠΟΛΗ-15703 ΖΩΓΡΑΦΟΥ

ΤΗΛ.: 2107277535-FAX: 2107277535

Γραφείο 503

Τηλ. 2107277547

giliop@philosophy.uoa.gr

ΜΑΘΗΜΑ: ΦΣ103

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΙΙ: ΣΩΚΡΑΤΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ-ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

ΚΥΝΙΚΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ Α'

Δευτέρα 14 Οκτωβρίου 2019

1. Προέλευση και σημασιολογική εξέλιξη του ονόματος της σχολής.
Πιθανή εξήγηση: θρησκευτική προέλευση του ονόματος και νοηματοδότησή του με βάση τη δραστηριότητα των εκπροσώπων της σχολής.
2. Όπως και στους μεγαρικούς: πρωτείο της ηθικής έναντι της λογικής → διατήρηση και συνέχιση του ανθρωπολογικού προσανατολισμού.
3. Επιθυμία η διατήρηση και υπεράσπιση (στοιχείων) της σωκρατικής κληρονομιάς, με δεδομένη τη στενή τους σχέση με τον δάσκαλο.

ΕΧ. Ἐτυχον δέ, ᾧ Φαίδων, τίνες παραγενόμενοι;

ΦΑΙΔ. Οὗτός τε δὴ ὁ Ἀπολλόδωρος τῶν ἐπιχωρίων παρῆν καὶ Κριτόβουλος καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ ἔτι Ἐρμογένης καὶ Ἐπιγένης καὶ Αἰσχίνης καὶ Ἀντισθένης· ἦν δὲ καὶ Κτήσιππος ὁ Παιανιεύς καὶ Μενέξενος καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν ἐπιχωρίων. Πλάτων δὲ οἶμαι ἡσθένει.

ΕΧ. Ξένοι δέ τινες παρῆσαν;

ΦΑΙΔ. Ναί, Σιμμίας τέ γε ὁ Θηβαῖος καὶ Κέβης καὶ Φαιδώνδης καὶ Μεγαρόθεν Εὐκλείδης τε καὶ Τερψίων.

ΕΧ. Τί δέ; Ἀρίστιππος καὶ Κλεόμβροτος παρεγένοντο;

ΦΑΙΔ. Οὐ δῆτα· ἐν Αἰγίνῃ γὰρ ἐλέγοντο εἶναι.

(Πλάτων, *Φαίδων*, 59 b 5-c 4)

Ακολουθώντας τον τρόπο ζωής του Σωκράτη, κήρυσσαν την παραίτηση από υλικά αγαθά, πλούτο, δόξα και κοινωνική θέση. Κήρυσσαν, επίσης, την απελευθέρωση από συμβάσεις. Απέρριπταν τις εγκύκλιες σπουδές και αδιαφορούσαν για τα καθιερωμένα ήθη.

Πηγαίνοντας, επίσης, ένα βήμα παραπέρα από τον Σωκράτη, όχι μόνον δεν νοιάζονταν για τα υλικά αγαθά, αλλά και εγκατέλειπαν κάθε σύνδεση με μόνιμο τόπο διαμονής: δεν διέθεταν κατοικία, αλλά πήγαιναν από πόλη σε πόλη φορώντας τον *τρίβωνα* (χιτώνα), κρατώντας τη *βακτηρία* (ραβδί) και την *πήρα* (δισάκι) του επαίτη.

4. Κοινό στοιχείο με τους (παλαιότερους) σοφιστές: η εκτός Αθηνών καταγωγή. Ο Αντισθένης καταγόταν από τη Θράκη (εκ μητρός), ο Διογένης από τη Σινώπη, ο Κράτης από τη Θήβα. Μαθητές του Διογένη, επίσης, κατάγονταν από πόλεις εκτός Αθηνών: ο Μόνιμος από τις Συρακούσες, ο Ονησίκριτος από την Αίγινα (ή την Αστυπάλαια).

5. Μαχητική υπεράσπιση της ιδιαιτερότητας των φιλοσοφούντων ως προς τα ατομικά τους χαρακτηριστικά (περίφημη έμεινε ο σαρκασμός με τον οποίο αντιμετώπισε ο Αντισθένης το κυρίαρχο ιδεολόγημα της εποχής περί της υπεροχής των Αθηναίων με βάση την αυτοχθονία τους). Η κατοχύρωση

(αστικών) δικαιωμάτων για τους μη αυτόχθονες Αθηναίους ήταν μια δύσκολη υπόθεση, στην οποία σημειωνόταν κάποια αργή πρόοδος (πρβλ. Θουκυδίδης, *Ιστορία*, 2, 34).

6. Η μέθοδος τους βρισκόταν στο ενδιάμεσο μεταξύ της σοφιστικής και της σωκρατικής: συνήθιζαν να εκφωνούν μακρούς λόγους, διανθισμένους με ευχάριστες και διδακτικές ιστορίες, έδιναν όμως στους ακροατές το δικαίωμα να τους διακόπτουν όποτε ήθελαν.

7. Η απαρέσκεια για εγκύκλιες σπουδές και η αποστροφή προς τις υψιπετείς πνευματικές αφαιρέσεις οδήγησαν τον Αντισθένη στη ρήξη με τον Πλάτωνα με άξονα τη θεωρία των ιδεών.

τὸ μὲν οὖν ὄνομα τῆς

ποιότητος δοκεῖ πρῶτος ὁ Πλάτων πεποιηκέναι, ὡς αὐτὸς ἐν Θεαιτήτῳ ἐπισημαίνεται καὶ παράγει τὸ ὄνομα πεποιηκέναι· λέγει δὲ οὕτως· “τὸ μὲν

πάσχον αἰσθητὸν ἀλλ’ οὐκ αἴσθησιν γίνεσθαι, τὸ δὲ ποιῶν ποιόν τι, ἀλλ’ οὐ ποιότητα. ἴσως οὖν ἡ ποιότης ἀλλόκοτόν τι φαίνεται ὄνομα καὶ οὐ

μανθάνεις ἀθρόον λεγόμενον”. τῶν δὲ παλαιῶν οἱ μὲν ἀνήρουν τὰς ποιότη-
τητας τελέως, τὸ ποιὸν συγχωροῦντες εἶναι, ὥσπερ Ἀντισθένης, ὅς ποτε

Πλάτωνι διαμφισβητῶν “ὦ Πλάτων, ἔφη, ἵππον μὲν ὄρῳ, ἵππότητα δὲ

οὐχ ὄρῳ· καὶ ὅς εἶπεν· “ὅτι ἔχεις μὲν ᾧ ἵππος ὄρᾶται τότε τὸ ὄμμα,

ᾧ δὲ ἵππότης θεωρεῖται, οὐδέπω κέκτησαι.” καὶ ἄλλοι δὲ ἦσαν τινες

ταύτης τῆς δόξης. οἱ δὲ τινὰς μὲν ἀνήρουν ποιότητος, τινὰς δὲ κατελίμ-

πανον. τῶν δὲ ὑπόστασιν αὐταῖς διδόντων οἱ μὲν πάσας ἠγούντο ἀσω-
μάτων, ὥσπερ οἱ ἀρχαῖοι, οἱ δὲ τῶν μὲν ἀσωμάτων ἀσωμάτων, τῶν δὲ

σωμάτων σωματικάς, ὥσπερ οἱ Στωικοί. (Σιμπλίκιος, *Υπόμνημα στις Κατηγορίες του*

Αριστοτέλη, 208, 23-209, 3).

Συναφής με την αρνητική του στάση απέναντι σε νοητικές αφαιρέσεις είναι και η γνωστή του θέση: αρχή τῆς σοφίας ἢ τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψις. Δεν δεχόταν, επίσης, τη συνδυαστική κατηγορία υποκειμένων: π.χ. δεν επιτρέπεται να πει κανείς ότι ο άνθρωπος είναι λευκός, παρά μόνον ο άνθρωπος είναι άνθρωπος και το λευκό είναι λευκό. Ο Πλάτων αντιμετώπισε αυτή τη θέση χλευαστικά στον *Σοφιστή*. Την ουσιαστική αδυναμία φιλοσοφικού διαλόγου επιδίωκε, επίσης, ο Αντισθένης με τη γνωστή προκλητική του θέση οὐκ ἔστιν ἀντιλέγειν.

8. Σημαντικότετη αρχή της κυνικής ηθικής είναι η αρετή, η οποία αποτελεί αυταξία (σ’ αυτό το πλαίσιο προβάλλεται και ο Ηρακλής ως πρότυπο). Η αρετή καθιστά τον σοφό αυτάρκη, αλλά και ευδαίμονα, μακριά από υλικά αγαθά, αλλά και από ηδονές. Ιδιότητες της είναι: α. ο νοητός χαρακτήρας, β. το διδακτό, γ. η απόκτηση μέσω άσκησης, δ. η εξασφάλιση προστασίας από την κακία, ε. αποτελεί αναπαλλοτρίωτο απόκτημα (ἀναπόβλητον ἢ ἀρετή, *Δ.Λ.*, 6, 13), ζ. δεν προϋποθέτει γνώσεις πέρα από τη γνώση του εαυτού, η. εναρμονίζεται με το ιδεώδες μιας ζωής κοντά στη φύση και μακριά από τον πολιτισμό.

Ἦρεσκεν αὐτῷ καὶ τάδε. διδακτὴν ἀπεδείκνυε τὴν ἀρετὴν. καὶ τοὺς αὐτοὺς εὐγενεῖς τοὺς καὶ ἐναρέτους· αὐτάρκη δὲ τὴν ἀρετὴν πρὸς εὐδαιμονίαν, μηδενὸς προσδεομένην ὅτι μὴ Σωκρατικῆς ἰσχύος. τὴν τ’ ἀρετὴν τῶν ἔργων εἶναι, μήτε λόγων πλείστων δεομένην μήτε μαθημάτων. αὐτάρκη τ’ εἶναι τὸν σοφόν· πάντα γὰρ αὐτοῦ εἶναι τὰ τῶν ἄλλων. τὴν τ’ ἀδοξίαν ἀγαθὸν καὶ ἴσον τῷ πόνῳ. καὶ τὸν σοφὸν οὐ κατὰ τοὺς κειμένους νόμους πολιτεύσεσθαι, ἀλλὰ κατὰ τὸν τῆς ἀρετῆς. γαμήσειν τε τεκνοποιίας χάριν, ταῖς εὐφροσύταις συνιόντα γυναιξί. καὶ ἐρασθήσεσθαι δέ· μόνον γὰρ εἶδέναι τὸν σοφὸν τίνων χρὴ ἐρᾶν. (*Δ.Λ.*, 6, 10-11).

9. Επιπλέον, ο σοφός επιδιώκει ελευθερία, σωφροσύνη, δικαιοσύνη, φιλανθρωπία.

10. Κήρυσσε επίσης ο Αντισθένης την αποφασιστική αποχή από ηδονές, ταυτίζοντας την απόλαυση των ηδονών με την τρέλα (*Δ.Λ.*, 6, 3).